

Studia i Materiały
Wydziału Teologicznego
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Nr 78

Redaktor serii:
Ks. BOGDAN BIELA

KOBIETA W KOŚCIELE I W SPOŁECZEŃSTWIE

Redakcja
Ks. Andrzej Pastwa

Księgarnia św. Jacka
Katowice 2014

SPIS TREŚCI

<i>Ks. Andrzej Pastwa</i> Kobieta i mężczyzna: człowieczeństwo w swej pełni (Wstęp).....	9
<i>Aneta Gawkowska</i> Nowy feminizm jako odpowiedź na nowożytny kryzys wspólnotowości	15
<i>Elżbieta Adamiak</i> Nauczanie Jana Pawła II o kobietach w kontekście teologii feministycznej.....	29
<i>Alicja Kostka</i> Niepokalana – kobiecość na nowo pisana	39
<i>Stanisława Mielimąka</i> Trud stawania się kobietą	53
<i>Helena Hrehová</i> Il compito delle donne nella promozione dei diritti dell'uomo.....	69
<i>Marie Kolářová</i> La condizione della donna nel Codice di diritto canonico	82
<i>Linda Ghisoni</i> Cooperazione della donna all'esercizio della potestà di giurisdizione nei tribunali ecclesiastici	92
<i>Urszula Nowicka</i> Czy istnieje samotność w Kościele? Kilka refleksji o tożsamości kobiety konsekrowanej i niezamężnej.....	102
<i>Monika Menke</i> Kanoniczne przygotowanie do małżeństwa: refleksja nad przygotowaniem kobiety do pełnienia zadań małżeńskich i rodzicielskich.....	115

Elżbieta Szczot

Ochrona macierzyństwa kobiet aktywnych zawodowo w Unii Europejskiej 124

Małgorzata Tomkiewicz

Mater semper certa est? Macierzyństwo zastępcze w świetle regulacji
prawa europejskiego i w prawie polskim 144

Noty o autorach..... 161

TABLE OF CONTENTS

<i>Ks. Andrzej Pastwa</i> Woman and Man: the <i>Humanum</i> in its Entirety (Introduction).....	9
<i>Aneta Gawkowska</i> New Feminism as a Response to the Modern Crisis of Community.....	15
<i>Elżbieta Adamiak</i> John Paul's II Teaching about Women in the Context of Feminist Theology.....	29
<i>Alicja Kostka</i> Immaculate – a New Rewritten Femininity.....	39
<i>Stanisława Mielimąka</i> The Challenges of Becoming a Woman.....	53
<i>Helena Hrehová</i> The Task of Women in the Promotion of Human Rights.....	69
<i>Marie Kolářová</i> Conditions of women in the Church As Viewed by Canon Law.....	82
<i>Linda Ghisoni</i> The Cooperation of Women in the Exercise of the Power of Jurisdiction in Ecclesiastical Tribunals.....	92
<i>Urszula Nowicka</i> Is there Solitude in the Church? Some Reflections on the Identity of Consecrated and Unmarried Women.....	102
<i>Monika Menke</i> Canonical Preparation for Marriage: Reflections on Preparing Women to Assume Marriage and Parental Functions.....	115

Elżbieta Szczot

Protection of Working Women's Maternity in the European Union 124

Małgorzata Tomkiewicz

Mater semper certa est? Surrogacy in the Light
of the European Law Regulations and in Polish Law 144

Notes on Contributors..... 161

Ks. Andrzej Pastwa

KOBIETA I MĘŻCZYŻNA: CZŁOWIECZEŃSTWO W SWEJ PEŁNI¹ (WSTĘP)

„Godność kobiety i jej powołanie – odwieczny temat refleksji ludzkiej i chrześcijańskiej”² – tak 25 lat temu wielki humanista papież Jan Paweł II rozpoczął list apostolski *Mulieris dignitatem*. Idea tego listu, korespondująca z późniejszym papieskim „oreędziem” na IV Światową Konferencję o Kobiecie w Pekinie (1995), stanowi świadectwo solennej próby odczytania znaków naszego czasu³. W rzeczy samej, głęboki namysł nad człowiekiem, który „nie może żyć bez miłości”⁴ – dominanta tego niezwykłego pontyfikatu⁵ – wybrzmiewa czystym finalnym „akordem” wszechstronnego ukazania geniuszu kobiety⁶. I nie chodzi tylko o to, że nauka Papieża Przełomu Tysiącleci śmiało może uchodzić za manifest „nowego feminizmu”. Współcześnie, kiedy pojęcie aksjologicznego zamętu („wichrowatości”) trafnie opisuje kondycję kulturową społeczeństwa ery globalizacji⁷, a pojęcie *gender*⁸ staje się ideologicznym wehikułem, by pod pozorem walki z dyskryminacją, homofobią i stereotypami, upowszechnić nowy wzorzec antropologiczny – ludzkość mimowolnie, w odruchu samoobrony, szuka oparcia w świadectwie myśli humanistycznej najwyższej próby, tęskniąc za nieskażoną prawdą o osobie ludzkiej⁹.

¹ Benedictus XVI, *Discorso ai partecipanti al Convegno Internazionale „Donna e uomo, l’humanum nella sua interezza”* (9.02.2008), http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2008/february/documents/hf_ben-xvi_spe_20080209_donna-uomo_it.html [dostęp: 27.12.2013]; Pontificio Consiglio per i Laici (a cura di), *Donna e uomo. L’humanum nella sua interezza. A venti anni dalla lettera apostolica Mulieris dignitate*, Città del Vaticano 2008.

² Jan Paweł II, List apostolski *Mulieris dignitatem* (15.08.1988), nr 1 [dalej cyt. MD].

³ Tamże.

⁴ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4.03.1979), nr 10 [dalej cyt. RH].

⁵ Zob. A. Pastwa, „Przymierze miłości małżeńskiej”. *Jana Pawła II idea małżeństwa kanonicznego*, Katowice 2009.

⁶ Por. Jan Paweł II, List do Kobiet na IV Światową Konferencję o Kobiecie w Pekinie *A ciascuna di voi* (29.06.1995), nr 12.

⁷ Zob. W. Świątkiewicz, *Rodzina w świecie aksjologicznej wichrowatości*, w: *Kultura. Media. Społeczeństwo. Księga Pamiątkowa ku czci Ojca Profesora Leona Dyczewskiego OFMConv*, red. D. Wadowski, Lublin 2007, s. 469-482.

⁸ J. Butler, *Uwikłani w pleć*, tłum. K. Krasuska, Warszawa 2008.

⁹ Jan Paweł II, Encyklika *Veritatis splendor* (6.08.1993), nr 13 [dalej cyt. VS].

Powiedzmy wprost, Jana Pawła II nauka o „prawdziwym człowieczeństwie” oraz „fundamentalnych prawach, wynikających z natury ludzkiej osoby”¹⁰ modelowo wręcz zadaje kłam/daje odpór niebezpiecznym zakusom przyznania społeczeństwu i jego kulturze mandatu kreacji osoby – słowem: jest skuteczną „odtrutką” na szalone pomysły dzisiejszych „szermierzy postępu”, takie jak zrównanie płci czy dezinstytucjonalizacja rodziny, którym – dodajmy – towarzyszy lobbing na rzecz „alternatywnych” form życia małżeńsko-rodzinnego¹¹. Czyż cały pontyfikat Jana Pawła II – z programowym hasłem: „człowiek jest drogą Kościoła”¹² – nie wyznacza paradygmatu pochylania się nad kwestią kobiecą jako harmonijnie wpisaną w problematykę *personae humanae* (godności osoby i jej niezbywalnych praw)? Czy – szerzej – nie stanowi realizacji *hic et nunc* wpisanego w tradycję kultury śródziemnomorskiej (kolebki cywilizacji Zachodu) „programu” aksjologicznego wzmocnienia sił duchowych człowieka, kształtowania charakteru oraz intensyfikacji jego zdolności twórczych?

O ile zamysł Autora słynnych katechez środowych: „Mężczyzną i niewiastą stworzył ich” (1981–1984)¹³, łączy się z upowszechnianiem „antropologii adekwatnej”¹⁴ i promocją godności ciała ludzkiego („teologia ciała”), o tyle trudno w tej uniwersalnej – ponadczasowej w swym humanizmie – myśli nie dostrzec akcentowania więzi łączącej „świat” natury ze „światem” kultury. W kulturze – jak twierdzi ceniony przedstawiciel współczesnej myśli personalistycznej Czesław Bartnik – człowiek ukierunkowuje całą swą stronę somatyczną ku osobie, ku własnej jaźni, ku „nierozbijnalnemu” człowieczeństwu. I jest oczywiste, że z antropogenezą należy wiązać personogenezę. W takim rozumieniu kultura, czyli transformacja natury ludzkiej w osobę i wspólnotę osób, to najpierw personalizacja człowieka: uobecnianie się osoby i jej samorealizacja, a następnie personalizacja świata w relacji do człowieka¹⁵.

Rację ma papież Benedykt XVI, gdy jądro oryginalnego „feminizmu” Jana Pawła II – w odświeżeniu ideowej listu *Mulieris dignitatem* – dostrzega w tytułowych słowach, zorganizowanego przez Papieską Radę ds. Świeckich, Międzynarodowego Kongresu Kobiet w Rzymie (7–9 II 2008) – z okazji 20-lecia wymienionego listu apostołskiego: *Donna e uomo. L'humanum nella sua interezza* („Kobieta i mężczyzna. Człowieczeństwo w swojej pełni”)¹⁶. W ocenie Benedykta XVI, to głównie przenikliwości myśli jego poprzednika na stolicy

¹⁰ VS 13.

¹¹ „Mężczyzną i niewiastą stworzył ich”. *Afirmacja osoby ludzkiej odpowiedzią nauk teologicznych na ideologiczną uzurpację genderyzmu*, red. A. Pastwa, *Studia Teologiczne i Humanistyczne* 2,3 (2012).

¹² RH 14.

¹³ Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Rzym 1986.

¹⁴ Tenże, *Discorso del Santo Padre ai docenti e studenti del Pontificio Istituto Giovanni Paolo II per Studi su Matrimonio e Famiglia*, 31.05.2001, *Anthropotes* 17 (2001), s. 185.

¹⁵ Cz. Bartnik, *Personalizm*, Lublin 1995, s. 404-405.

¹⁶ Zob. przyp. 1.

Piotrowej – rozumiejącego, jak mało kto, geniusz niewiasty – zawdzięczamy dziś zgłębienie fundamentalnych prawd antropologicznych: o osobie-kobiecie i osobie-mężczyźnie (z podkreśleniem ich jednakowej godności!), o esencjalnej i głęboko zakorzenionej różnicy między męskością a kobiecością, o powołaniu mężczyzny i kobiety do wzajemności i komplementarności czy wreszcie o fenomenie małżeńskiej jedności dwojga¹⁷. Nauka *Mulieris dignitatem* budzi następującą refleksję Benedykta XVI: „ta jedność i zarazem dwoistość mężczyzny i kobiety jest oparta na godności każdego człowieka, stworzonego na obraz i podobieństwo Boga, który «stworzył mężczyznę i niewiastę», ale należy tu unikać zarówno schematycznego ujednolicania i spłaszczającej, zubożającej równości, jak i zasadniczego różnicowania, które prowadziłyby nieuchronnie do konfliktu. Z owej jedności dwojga wynika wpisana w ciała i dusze relacja z drugim człowiekiem, miłość do drugiego, międzyosobowa komunია, która wskazuje, «że w stworzenie człowieka zostało wpisane również pewne podobieństwo do Boskiej komunii (*communio*)». Kiedy więc mężczyzna lub kobieta chcą być niezależni i całkowicie samowystarczalni, grozi im, że skupią się na samorealizacji, która przewyciężenie wszelkich więzi naturalnych, społecznych lub religijnych uznaje za zdobycie wolności, ale w rzeczywistości skazuje ich na nieznośną samotność. Nie można nie brać tego pod uwagę, gdy pragnie się umożliwić i popierać prawdziwą promocję kobiety i mężczyzny»¹⁸.

I jeszcze istotne dopowiedzenie: „feminizmowi” chrześcijańskiemu, wydatnie wzbogaconemu dziedzictwem myśli Jana Pawła II, żadną miarą nie można przypisywać lansowania nierzeczywistego, odrealnionego obrazu kobiety, w rodzaju „czystej idei kobiecości”, „światlanej czystości kobiecej” itp. Wręcz przeciwnie – jeśli posłużyć się przykładem – w oczach znanego rosyjskiego teologa prawosławnego i myśliciela religijnego Paula Evdokimova ważny przekaz Objawienia: „u Pana ani mężczyzna nie jest bez kobiety, ani kobieta nie jest bez mężczyzny”¹⁹, stanowi afirmację osobowego spełniania się w realnych warunkach życiowych i jest w istocie pochwałą kreowania przez kobietę – na gruncie odrębnego (autonomicznego) „świata” kobiecości – swego specyficznego, zawsze konkretnego, powołania²⁰. Cytowane słowa św. Pawła nie mają przeto nic wspólnego z historycznie zakorzenionym zjawiskiem idealizacji kobiecości przez „świat” mężczyzn, a mianowicie sprowadzaniem niewiasty do roli instrumentu męskiego samourzeczywistniania²¹; owszem, Mateuszowe *memento* przywołuje dwa

¹⁷ MD 6; Benedictus XVI, *Discorso ai partecipanti al Convegno Internazionale „Donna e uomo, l’humanum nella sua interezza”*, 9.02.2008.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ 1 Kor 11,11.

²⁰ P. Evdokimov, *Kobieta i zbawienie świata*, tłum. E. Wolicka, Poznań 1991.

²¹ „Kobieta staje się całym światem dla mężczyzny w chwili, gdy mu służy jako wypełnienie upragnionej wizji, aby zaraz potem, spełniwszy swoją rolę stać się niczym”. Tamże, s. 189; zob. M. Rembierz, *Kobiecość w kontekście męskiej idealizacji i anty-kobiecej cywilizacji. Spór o tożsamość*

podstawowe (choć nie jedyne²²) wymiary kobiecego powołania: „kobieta jako żona” oraz „kobieta jako matka”. Jeśli zatem – jak celnie odnotowuje Evdokimov – istotne w adekwatnej wykładni omawianego tekstu biblijnego jest odkrycie elementu wzajemności (!)²³, to raczej mają ci badacze²⁴, którzy zasadniczym punktem odniesienia dla odkrycia „sensu kobiecości” czynią proklamację Jana Pawła II z listu *Mulieris dignitatem*: „Godność kobiety wiąże się ściśle z miłością, jakiej ona doznaje ze względu na samą kobiecość i równocześnie z miłością, którą ona ze swej strony obdarza”²⁵.

W taki oto szeroki kontekst ideowy wpisują się prace badawcze Auterek (sic!) niniejszej monografii (głównie przedstawicielki kanonistyki i nauk prawnych, a także teologii, filozofii, socjologii i psychologii), które łączy podobne odczytanie doniosłości idei „nowego feminizmu” – wciąż nieodkrytego papieskiego daru dla współczesnego świata. Wiedza, a zwłaszcza doświadczenie uczestniczek niniejszego projektu naukowego, wyniesione z wielorakiej – nie tylko akademickiej – aktywności w pięciu krajach Europy, pozwala krok po kroku – niczym układanie puzzli – zrekonstruować ów bogaty, w miarę kompletny portret kobiety dzisiaj. Już w pierwszych rozdziałach refleksja, zogniskowana wokół trzech komplementarnych punktów odniesienia: małżeństwa/rodziny, Kościoła i społeczeństwa, obiera precyzyjnie określony azymut: Autorki przyjmują wyzwanie kontekstualnej, socjologiczno-filozoficzno-teologicznej penetracji głębi „feministycznej” myśli Jana Pawła – w kolejnych odsłonach: *Nowy feminizm jako odpowiedź na nowożytny kryzys wspólnotowości* (Aneta Gawkowska), *Nauczanie Jana Pawła II o kobietach w kontekście teologii feministycznej* (Elżbieta Adamiak), *Niepokalana – kobiecość na nowo pisana* (Alicja Kostka). Dopełnieniem tego obrazu jest – podobnie „wyczulony” na tempo zmian dokonujących się we współczesnym świecie – ekspercki, psychologiczny namysł nad trudem rozwoju kobiecej osobowości (Stanisława Mielimąka) – w czwartym artykule.

Dalszy tok analiz naprowadza przedmiotowy dyskurs: najpierw na „tory” myśli filozoficznoprawnej, z interesującymi uwagami na temat udziału kobiet w promocji praw człowieka (Helena Hrehová) – w piątym tekście, a następnie w „obszar” myśli prawnokanonicznej; a to za sprawą syntetycznie zaprezentowanej problematyki pozycji kobiety w normach Kodeksu Prawa Kanonicznego (Marie

kobiety w antropologiach filozoficznych i religijnych, w: „*Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*”. *Afirmacja osoby...*, s. 96-121.

²² „Jakkolwiek z woli Stwórcy pierwszym i podstawowym powołaniem kobiety jest małżeństwo i rodzina, to nie wolno zapominać, że samotne życie kobiety, dobrowolnie wybrane czy też akceptowane ze względu na sytuację życiową, jest także specyficzną formą powołania Bożego, pod warunkiem, że jest wypełnione służbą Bogu i bliźnim poprzez różnorodną pracę”. B. Mierzwiński, *Kobieta w świecie współczesnym*, s. 6, <http://www.stowarzyszeniefidesratio.pl/Presentations/01aMierzwiński3.pdf> [dostęp: 27.12.2013].

²³ P. Evdokimov, *Kobieta i zbawienie...*, s. 189; por. K. Wojtyła, *Miłość i odpowiedzialność*, Lublin 1986⁴, s. 78-82.

²⁴ B. Mierzwiński, *Kobieta w świecie...*, s. 9.

²⁵ MD 30.

Kolářová) tudzież roztrząsanej kwestii szczegółowej, a mianowicie współdziałania kobiet w wykonywaniu w Kościele władzy sądowniczej, z zakreśleniem perspektyw *de iure condendo* szerszej obecności świeckich, szczególnie kobiet (!) w trybunałach kościelnych (Linda Ghisoni) – w rozdziałach szóstym i siódmym. Analizy na temat *conditio canonica* kobiet dopełnia podjęcie niebłahych kwestii, sygnowanych tytułami: *Czy istnieje samotność w Kościele? Kilka refleksji o tożsamości kobiety konsekrowanej i niezamężnej* (Urszula Nowicka) oraz *Kanoniczne przygotowanie do małżeństwa: refleksja nad przygotowaniem kobiety do pełnienia zadań małżeńskich i rodzicielskich* (Monika Menke).

Prawny horyzont przedmiotowych analiz poszerza jeszcze podjęcie ważkich społecznie tematów w dwóch ostatnich rozdziałach, dziesiątym i jedenastym: *Ochrona macierzyństwa kobiet aktywnych zawodowo w Unii Europejskiej* (Elżbieta Szczot) oraz „*Mater semper certa est?*”. *Macierzyństwo zastępcze w świetle regulacji prawa europejskiego i w prawie polskim* (Małgorzata Tomkiewicz).

Niniejsze, ze wszech miar godne zauważenia naukowe analizy stanowią jeszcze jeden dowód na to, jak niezawodnie humanistyczne przesłanie pontyfikatu wielkiego Papieża – aktualne „wczoraj” i „dziś”, w roku jego kanonizacji – znajduje drogę do kobiecych umysłów i serc. Wolno wyrazić przekonanie o aktualności papieskich idei także i „jutro”. Dlatego warto wziąć sobie mocno do serca Jana Pawła II wołanie o niestrudzone zgłębianie „podstaw antropologicznych i teologicznych potrzebnych do rozwiązania problemów, odnoszących się do znaczenia i godności bycia kobietą i bycia mężczyzną. (...) Tylko wychodząc z tych założeń, które pozwalają przyjąć głębię godności i powołania kobiety, można mówić o jej roli w Kościele i w społeczeństwie”²⁶.

²⁶ MD 1.